

Една неизвестна кореспонденция с цар Борис III

Историята, която ще споделим, е достоверна отначало докрай, защото главни действащи лица в нея са един истински български цар и едно истинско българско училище. Веднага обаче ще направим уговорката, че ако я изваждаме на показ, то не е заради консумиране на каквито и да било политически дивиденди. На нея се спираме главно поради две причини. От една страна, тя е **част от историята на едно училище**, което е определящото в случая. От друга, тя е **абсолютно неизвестна** на широката общественост не само в национален мащаб, а дори и в Средните Родопи. В същото време сме абсолютно убедени, че животът и дейността на значимите исторически личности (добри или лоши), трябва да бъдат достояние освен на научните специалисти и на обикновените граждани. Съвсем друг е въпросът доколко ценни за науката може да са новопостъпилите факти. Настоящата статия няма претенции в тази посока, а нейната цел е да хвърли един допълнителен лъч светлина (колкото и нищожен да е той) към държавника, повлиял непосредствено върху политическите събития у нас в периода от 3 октомври 1918 г. до 28 август 1943 г.

Кореспонденцията между монарха и павелското училище датира от 1 ноември 1930 година. Формалният повод за това е пристигането в България на цар Борис III и царица Йоанна (1907-2000) след тяхната сватба в Италия. Както е известно, венчавката на българския цар с княгиня Джована Савойска Елизабета Антония Романа Мария, дъщеря на италианския крал Виктор Емануил III, се извършва в малкото градче Асизи. Този акт е посрещнат изключително добре в страната, защото след смъртта на втората съпруга на цар Фердинанд Елеонора (1860-1917) и абдикацията на последния в полза на сина му Борис българският престол е в продължение на 13 години без царица. В Павелско вестта за венчавката е посрещната *“с непринудена радост от учители, население”*. Навярно не по-малка е радостта и на местните ученици, защото същия ден е обявен за неучебен. По случай пристигането на царската двойка в страната и последващата благословия на брака им и от българската църква на учениците от царството е даден *“разпус* от 29 октомври до 2 ноември”*. На 31 октомври 1930 г., в присъствието на всички ученици и учители, в павелския храм “Св.Вознесение” е отслужен *“молебен за здраве и дългоденствие”* на височайшите младоженци. На другия ден, който съвпада с Деня на народните будители, има голяма манифестация из селото, а след нея – народни хора и веселие. Едновременно с това, както пише главният учител Павел Георгиев, *“учителското тяло даде поздравителна телеграма до Техни Величества Царя и Царицата”*. На 8 ноември е получен отговор от царското семейство.¹ За съжаление нито текстът на телеграмата, нито нейният отговор са запазени в архива на училището.

Седем години по-късно, по повод раждането на българския Престолонаследник и предстоящото освещаване на новата сграда на павелското училище, Учителският съвет под ръководството на директора Христо Калинов с протокол № 14 от 20 юни 1937 г. решава да наименува местното учебно заведение **Народно**

основно училище “Симеон княз Търновски”. Чрез Министерството на народното просвещение протоколът е изпратен до канцеларията на царя за съответното разрешение. Следва писмо с гриф “Много бързо”, подадено от МНП Областна администрация – гр. Пловдив, чрез което се иска спешно информация за характера на селището и на училището, година на построяване на училищната сграда, екстериор, инфраструктура и пр. След като е дадено исканото сведение, идва писмо № 6007 от 27 юли 1937 г. на Областната училищна инспекция на МНП-Пловдив, в което дословно пише:

“Съобщава Ви се, че Негово Величество Царят дава съгласието си основното училище в с.Павелско, Асеновградско, да се нарече на името на Негово Царско Височество княз Симеон Търновски.”

За царското благоволение съобщава пловдивският в-к “Борба”, който в броя си от 16 август с.г. отбелязва:

“Н. В. Царят е дал съгласието си народното основно училище в с.Павелско, Асеновградска околия, да се нарече на името княз Симеон Търновски. По този случай на 15.IX. – първи ден на новата учебна година, ще се състоят тържества в селото. За целта е избран комитет. Училищната сграда е голяма, строена през 1933 г., с 15 класни стаи, с кабинети по физика и химия и пр. Селото е едно от най-големите в Родоп, с красиво местоположение и будно население.”²

За събитието е съобщено и във вестниците “Воля”, Пловдив, и “Родопско ехо”, Асеновград.

На 14 септември 1937 г. по случай откриването на предстоящата учебна година и освещаването на новата сграда и име директорът на училището изпраща поздравителна телеграма със следния текст:

“София

Двореца на Н. В. Царя

Днес и утре Народно основно училище “Симеон княз Търновски”, давайки тържествен израз пред местното население и гости за голямото си име и завет да служи навеки на националните идеи и стремления на българския народ, изпраща на Августейшите родители адмирациите си и благопожелания на Негово Царско Височество Престононаследника да крепне с просветната амбиция на Симеон Велики.

Директор: Калинов.”

Два дни по-късно, на 16 септември с.г., началникът на телеграфо-пощенската станция в Павелско Борис Янков приема телеграма № 273, подадена същия ден сутринта в 9 часа от Евксиноград лично от цар Борис III, която той сърдечно благодари на директора на павелското училище за отправените пожелания ³.

Такава ежегодна размяна на телеграми по случай именния ден на княз Симеон продължава до 16 септември 1942 г., защото следващия негов празник е няколко дни след загадъчната смърт на царя, а след нея идва нееднозначно приеманата дата 9 септември, когато по обясними причини училището вече има ново име.

Водена е кореспонденция и по други поводи - рождени дни и др.

След всеки отговор от цар Борис III, както може и да се очаква, в павелското училище настъпва радостно оживление сред учители и ученици.

Врѣх в кореспонденцията с българския цар обаче е, когато в ранния следобед на 1 април 1939 година е получена колетна пратка, придружена с кратко писмо, в което началникът на канцеларията Панов отбелязва изричното желание на цар Борис III и царица Йонна да подарят на училището снимките на всеки член на тяхното семейство.

За това необикновено събитие в кратка бележка със заглавие "Височайше внимание" съобщава и в-к "Родопско ехо":

"Техни Величества Царят и Царицата са подарили на училището фотографите на Царското Семейство голям формат в рамки".⁴

Получаването на четирите царски портрета е един много вълнуващ момент не само за училището, но и за Павелско. Ето защо още на следващия ден – Врѣбница – двамата местни свещеници Петър Амуджев и Стефан Аринински, в присъствието на 416-те ученици от училището, всички учители и немалко хора от селото, отслужват тържествен молебен за здраве в църквата, в която централно място заема царският подарък. След религиозния ритуал в двора на храма е изнесена празнична програма, в която се откроява бъдещия доцент по микробиология д-р Костадин Анг. Радински, тогава ученик в II^a отделение, който свири на кавал. По-късно цялото множество, организирано в спонтанна манифестация, потегля към новото училище начело с портретите. Там след кратка церемония предварително определени ученици поставят всеки от портретите на подготвено за целта място на втория етаж на сградата. Тази своеобразна чест е оказана на четири ученици: Георги Б. Амуджев – впоследствие уважаван журналист от вестник "Труд", окачва портрета на Престолонаследника, Мария Ил.Илчева - на княгиня Мария-Луиза, Бояна П.Дочева - на царица Йоанна, а дипломиралият се по-късно като агроном Ангел Б. Калфов - на цар Борис III. След всяка отделна церемония следва нарежисерирано "ура".⁵

Установи се, че по време на тринадесетгодишната кореспонденция цар Борис III не е идвал в Павелско, но един очевидец и участник в събитието твърди, че бил много близо до селото. Според жителя на с.Малево Иван Дачев в един слънчев декемврийски ден на 1936 г. цар Борис III идва през "Персенк" пеш от Пловдив, за да се любува като турист на природния феномен "Чудните мостове". Когато минава покрай новостроящата се хижа "Кабата", царят събира майсторите, между които и Дачев, и собственоръчно ги снима със своя фотоапарат. Малко по-късно той му изпраща снимка с послание на гърба:

"На семейството на бай Иванов Дачевъ, както и на самия него, пожелавам всичко най-хубаво! Пловдив, 7.XII.1936 г."⁶

Преди да си отиде от този свят, пенсионираният учител Стефан К. Вягов (1903-1985) ни сподели, че цар Борис III е дал някаква сума пари в помощ на довършването на училищната сграда. По време на изследването обаче не успяхме да открием документ, доказващ подобно твърдение, но същата година, когато са получени царските портрети в училището, има приведени 8000 лв. целеви средства

от Министерството на народното просвещение. Дали те са дадени с протекцията на Царя или нещо друго е имал предвид старият учител, не е ясно. Но при всички случаи може да се вярва на Ст. Вягов, защото през целия период на на кореспонденцията с цар Борис III той е бил **действащ учител** в Павелско.

Краят на тринадесетгодишната кореспонденция идва с преждевременната смърт на царя на 28 август 1943 г., за която има много догадки и предположения. По повод кончината му тогавашният средищен директор Марин Макаков изпраща съболезнователна телеграма. Ето нейния пълен текст:

“Телеграма № 249

Подадена на:

4.IX.1943 г.

с.Павелско

До

Н. В. Царицата

столицата София

Дълбоко наскърбени от вестта за смъртта на Царя Обединител Борис III, аз, учителите и учениците от с.Павелско, обещаваме, че ще следваме примера му да работим неуморно за величието на любимата ни България и за Н. В. цар Симеон II.

Средищен директор: Макаков.”

Разбира се, нито царица Йоанна, нито царската канцелария може да отговори поотделно на милионите траурни послания, затова цитираното съболезнование е финалът на кореспонденцията между царя и училището. Една кореспонденция, траеща колкото неговият брак с царицата. Впрочем царица Йоанна - една наистина достойна съпруга, останала вдовица едва на 36 години, след четиридесет и седемгодишно изгнание се върна отново в България, за да присъства на 28.VIII.1993 г. на панихида по повод половин век от смъртта на цар Борис III. Когато на 26 февруари 2000 г. склопи очи, тя си отиде с болката, че останките ѝ няма да почиват редом с тези на съпруга ѝ, чийто мощи, макар и погребани в Рилския манастир, днес никой не знае...

Васил Венински

/Откъс със съкращения от книгата му „Павелското училище – светилището от Средните Родопи“/.

* разпус – ваканция.

Библиография и бележки:

- 1.Летописна книга на павелското училище(1927-1934 г.), л.6-7.
- 2.В-к “Борба”, Пловдив, бр.4890, 16.VIII.1937 г.
- 3.ДА – Смолян, фонд 284, опис 1, а.е.8, л.29.
- 4.В-к “Родопско ехо”, Асеновград, бр.722, 11.I..1939 г.
- 5.ДА – Смолян, фонд 284, опис 1, а.е.8, л.31.
- 6.Снимката ни бе предоставена от дъщерята на Иван Дачев - Цона Ив. Кривошиева, р. 1919. Ако твърдението на Дачев е исторически факт, изглежда цар Борис III я проявява в гр.Пловдив на връщане от хижа “Кабата”.